

on el camàlic que portava els gegants de la Ciutat (professó de Corpus etc.) feia caure els diners que li tiraven com a propina [així els ho veia fer jo mateix pels anys 1911-21, quan contemplava embadalit el solemniàl i pintoresc simulacre]: «Ay! dos [quartos] més a la *xalera*, apunta, Barnola ---!» (en la narració *No n'hi ha d'altre*, cap. 5, del recull *Del meu tros*, ed. *La Renaixença* 1879, p. 145).

El meu pare, en el diari del seu *Viatge a Amèrica* de 1930, parlant d'un gratacels neoyorquí (crec que era el Paramount Building; o seria l'Empire State Building), on jo mateix n'hi vaig tirar més tard, descriu la bústia o buçon de cartes que hi tenen aranjat: «una canal tapada de vidre té una *xalera* per tirar-hi les cartes, que veus gairebé volar canal avall (xxx, § 3) [quina pena no haver pensat en aquest mot, tan planer i elegant, quan es tractà de reemplaçar el cast. *buçon*, però ara ja ens hem acostumat al medieval *bústia*: reservem-lo per a les *xaleres* de cartes dels nostres futurs «Empire State Bdgs.»]. També s'ha usat *xala*, aquest ja amb etiqueta d'argòtic, i aplicat a la claveguera mateixa (veg. les cites de Givanel, en *BDC* XII, 13).

Xalió, en canvi és un mot muntanyenc, de les comarques gironeses, des de Girona a Camprodon. Als i Dou el comunicava a Ag. des de l'Alt-Èmp.: «pedra de la classe de les margues»; i *AlcM* el recull a la Garrotxa per a una roca argilosa i calcària. A Freixenet de Camprodon també em definiren *šalió* simplement com «terra blanca que barregen els teulers amb l'argila, per donar-li més força» (1935). Però totes les altres vegades que he sentit el mot ha estat amb el caràcter d'un accident topogràfic, i més aviat tèrria que de pedra o roca; sovint com a nom d'una espècie de «terrers» o aturonament penjat i argilós a la manera dels pendents de muntanya, tan característics de la Plana de Vic, del Priorat (Serra de la Llena), València etc.

Des de l'església de Biert (situada uns quinze quilòmetres al Nordoest de Girona), cap als vessants de la Serra de Rocacorba es veuen «Els *Xalions* de la Casa Nova» (1964), que m'explicaven «són una espècie de roca fluixa, que es torna terra per l'acció del glaç o del sol»: és clar que en tornar-se terra essent en un vessant, per força s'ha d'esllenegar. En el terme de Porqueres hi ha, entre altres «Els *Xalions d'en Pericos*» (1964); i en una altra visita, per fer-me fixar en un maset llunyà, em signaven: «allí, que es veuen uns *šalións* ---» (1871). —? —Volem dir uns terrers, com guixeres». A la Vall de Finestres: «El *Lloset del Mestre*. —? —és un turó de *šalió*» (de lluny em semblà de pedra, 1964). Un vell nascut a Mieres cap a 1895, assenyalant-me damunt Sant Aniol de Finestres una cinglera en forma de cinturó de roca força inclinada, però no vertical: «aquell *lloset* --- —Com dieu? —Sí, aquell *šalió* ---» (1968).

Crec, doncs, que això surt d'**eixalao*, derivat amb el sufix d'abstracte *-ao* (-ATONE); amb metàtesi de les dues vocals pretòniques, **ašaleó*, un' *axaleó* > una o un *šalió*, com si diguéssim una esllenegada d'argiles, de margues.

DERIV.: *Xalionera* 'terreny de xalió' (Gxa., *AlcM*). D'**eixalao* o *eixalada* pogué ser forma paral·lela (encreuament amb un **eixala(g)ó*, o amb *esllenegada* etc.) un *xalgada* 'resclosa' (< 'ensulsiada, timba margera?') que Monsalvatje situa a les valls NO. de la Garrotxa.

Xalada, *xaladament*, *xalador*, V. *xalar* *Xalambri*, V. *xamerli*, *siberli* (SIBIL·LA)

XALAN, 'venedor de rucs o altres cavalcadures', del fr. *chaland* 'client d'un mercader', manllevat a causa dels molts francesos que es dedicaven entre nosaltres a la compra i venda d'animals; el fr. *chaland*, que també tingué el sentit de 'amic o parent (d'algú)', era primitivament participi actiu del verb *chaloir* 'importar, ser d'interès', germà del nostre CALDRE. □ 1.ª doc.: Lab. 1840; i el *DAG*. el cita en un sàinet, *La Fira*, Bna. 1856.

Del francès també el cast. CHALAN (*DCEC/DECH*), article al qual remeto per a detalls d'aquesta etimologia. En català ha estat més general anomenar-los amb un altre gallicisme MAQUINYÓ, o en part, simplement, *gitanos*.

Xalana, V. *xelandri* *Xalandrina*, V. *xalar* *Xalandro*, V. *xelandri* *Xalamia*, V. *xeremia* *Xalanguera*, V. *xaranga* *Xalapa*, V. JALAPA (*DCEC/DECH*)

XALAR, verb emparentat amb el prov. i llgd. mod. *chala* i amb l'it. *scialare*, d'origen incert, car no és enterament segura ni ben aclarida l'etimologia del mot italià, arrelat des de més antic que el nostre; i tampoc és segur el supòsit, tanmateix força probable, que en català sigui manllevat d'Itàlia; és ben versemblant que el mot italià vingui del ll. EXHALARE, però és possible que en català, i en italià mateix, hi hagi combinació amb corrents d'origen diferent. □ 1.ª doc.: 1805, Belvitges.

«*Xalar-se* refl.: divertir-se, recrear-se, *bolgar*, oblectari; --- deleytar-se o complaure's en lo que gusta ---, *regodearse*, delectari», Belv.; a peñes canviat per Lab. («--- menjar ab molta satisfacció, gust y catxassa»). Com a refl. ho trobem en molts prosistes del cat. central: «que 'l pillart té complets divuyt anys, y és càrrec en la concència veure el molt gallofo com *se xala* per la vila, fent l'ullet a les fadrines», EmVilanova (*O. C.* II, 80).

En trànsit d'agonia i transfiguració, rumia un ésser escarrassat en una darrera volva de pensament: «Doncs, què hi farem, Jeroni? Bo i mort el teu cos, tu encara romans com el que resta al moll quan la nau se'n va: el cert és que sense el teu cos, també t'enyoraries, perquè si t'has *xalat* alguna vegada, mal que mal ho deus a la teva còrpora», Coromines (*Silèni* XVII, 217=O. C., 88b8f.).

Si se li afegeix el pronom indefinit *la* (de contingut neutre: «mira aquests com *se la xalens*») és expressió tant o més viva en el català central, però de regust més popular, un xic frívol; majorment quan es posa